

УДК 343.8:343.9

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v5.2024.13>**О. О. Шкута**

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Інституту права та безпеки
Одеського державного університету внутрішніх справ
orcid.org/0000-0003-0395-5710

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА НЕВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ ЩОДО ЗАСУДЖЕНИХ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто суб'єктивну сторону невиконання персоналом відділу контролю за виконанням судових рішень установи виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України судового рішення щодо засуджених в Україні. Зважаючи на специфіку і завдання які виконує персонал відділу контролю за виконання судових рішень установи виконання покарань ДКВС України, суб'єктивна сторона кримінального правопорушення за невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду відіграє важливу роль у контенті охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин.

Обґрунтовано, що невиконання персоналом відділу контролю за виконанням судових рішень установи виконання покарань ДКВС України судового рішення щодо засуджених в Україні є триваючим кримінальним правопорушенням, адже досягнувши стадійного закінчення (невиконання чи неналежне виконання у встановлений законом строк та належний спосіб) невиконання судового рішення щодо засуджених в Україні є юридично закінченим, а фактично ще продовжується далі і може тривати протягом невизначеного проміжку часу.

У статті зроблено висновок, що суб'єктивна сторона невиконання судового рішення щодо засуджених в Україні працівником відділу контролю за виконання судових рішень установи виконання покарань ДКВС України характеризується виною у формі прямого умислу. Працівник усвідомлює суспільну небезпечність скоєного ним діяння, усвідомлює, що він не виконує судові рішення, порушує свої службові повноваження, і бажає, щоб рішення залишилось невиконаним (вольовий елемент).

Ключові слова: суб'єктивна сторона, невиконання судових рішень, засуджений, місця несвободи, персонал, контроль, установа виконання покарань, службова особа, кримінальна відповідальність.

Shkuta O. O. SUBJECTIVE SIDE OF NON-EXECUTION OF COURT DECISION REGARDING CONVICTS IN UKRAINE

The article examines the subjective aspect of the failure of the staff of the Department for Control over the Execution of Court Decisions of the Penitentiary Institution of the SPS of Ukraine to execute a court decision in respect of convicted persons in Ukraine. Given the specifics and tasks performed by the staff of the Department for Control over the Execution of Court Decisions of the Penitentiary Institution of the SPS of Ukraine, the subjective side of a criminal offense for failure to comply with a court sentence, decision, ruling or resolution plays an important role in the content of social relations protected by criminal law.

The author substantiates that the failure of the staff of the Department for Control over the Execution of Court Decisions of the Penitentiary Institution of the State Penitentiary Service of Ukraine to execute a court decision in respect of convicted persons in Ukraine is a continuing criminal offense, since having reached the stage of termination (non-execution or improper execution within the time limit and in the manner prescribed by law), non-execution of a court decision in respect of convicted persons in Ukraine is legally completed, and in fact it is still ongoing and may continue for an indefinite period of time.

The article concludes that the subjective side of non-enforcement of a court judgment against convicted persons in Ukraine by an employee of the Department for Control over the Execution of Court Judgments of a penal institution of the State Penitentiary Service of Ukraine is characterized by guilt in the form of direct intent. The employee is aware of the social danger of the act, realizes that he/she is not executing the court decision, violates his/her official powers, and wishes the decision to remain unexecuted (volitional element).

Key words: subjective side, failure to comply with court decisions, convict, places of detention, staff, control, penitentiary institution, official, criminal liability.

Постановка проблеми. Виконання судових рішень щодо засуджених в Україні передбачає обов'язковість їх виконання персоналом органів і установ виконання покарань Міністерства юстиції України. В іншому випадку, працівник відділу контролю за виконання судових рішень установи виконання покарань при його невиконанні може бути притягнутий до дисциплінарної або кримінальна відповідальність.

Одною з гарантій належного виконання судових рішень щодо засуджених в Україні законода-

вець передбачив ст. 382 Кримінального кодексу України (далі – КК України), норма якої закріплює кримінальну відповідальність за невиконання судового рішення.

Звичайно, ключовим питань у притягненні до кримінальної відповідальності за невиконання судового рішення щодо засуджених в Україні є визначення ознак складу кримінального правопорушення, однією з яких є суб'єктивна сторона.

Отже, зважаючи на специфіку і завдання які виконує персонал відділу контролю за виконан-

ня судових рішень установи виконання покарань ДКВС України, суб'єктивна сторона кримінального правопорушення за невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду відіграє важливу роль у контенті охороняємих кримінальним законом суспільних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною базою дослідження суб'єктивної сторони кримінального правопорушення за невиконання вироку, рішення, ухвали, постанови суду виступають наукові праці вітчизняних учених, які представляють різні галузі наукового пошуку: К.А. Автухова, М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, В.І. Борисова, І.Г. Богатирьова, А.Ю. Гнатчук, О.О. Кваши, М.Й. Коржанського, О. Г. Колба, О.М. Костенка, М.І. Мельникова, А.А. Музики, В.О. Навроцького, А.В. Наумова, В.І. Осадчого, В.Я. Тація, В.І. Тютюгіна, Є.В. Фесенка, М.І. Хавронюка, О.О. Шкути та інших.

Незважаючи на значний вклад поіменованих вище авторів у вивчення інституту суб'єктивної сторони невиконання судового рішення, сьогодні у вітчизняній науці відсутнє монографічне дослідження кримінальної відповідальності за невиконання судового рішення щодо засуджених в Україні. Все вищенаведене свідчить про актуальність, своєчасність та важливість даного наукового дослідження.

Водночас, окремі важливі питання для визначення суб'єктивної сторони виконання судових рішень щодо засуджених в Україні залишаються по за увагою наукової спільноти і потребують додаткових пошуків.

Метою статті є розгляд суб'єктивної сторони кримінального правопорушення передбаченого ст. 382 КК України, оскільки засуджені відбуваючи кримінальне покарання залишаються недостатньо захищеними з боку адміністрації та персонал відділу контролю за виконання судових рішень установи виконання покарань ДКВС України при виконанні судових рішень.

Виклад основного матеріалу. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення передбаченого ст. 382 КК України «Невиконання судового рішення» є сукупністю певних ознак, що характеризують його внутрішню сторону, тобто психічну діяльність особи, безпосередньо пов'язану із вчинення даного кримінального правопорушення [10, с. 134].

Традиційним є переліком ознак, які характеризують суб'єктивну сторону умисних кримінальних правопорушень, до яких належить і невиконання судових рішень щодо засуджених в Україні. Це вина у формі умислу, мотив, мета. Окрім вказаних ознак, деякі науковці включають до ознак суб'єктивної сторони кримінального правопорушення також емоційний стан (емоції) особи у момент його вчинення [1, с. 274].

За нашим дослідженням нами не було встановлено ознаку емоційний стан (емоції) персоналу відділу контролю за виконання судових рішень установи виконання покарань ДКВС України при виконанні обов'язку щодо належного виконання судових рішень в місцях позбавлення волі [12, с. 136]. Такий висновок нами ґрунтується на тому, що за роки незалежності серед персоналу відділу контролю за виконання судових рішень установи виконання покарань, не один працівник не був притягнутий до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення передбаченого ст. 382 КК України [11, с. 44].

Отже, ознаки кримінального правопорушення передбаченого ст. 382 КК України виконують у складах інших кримінальних правопорушень цілу низку важливих функцій. З одного боку, вони виступають необхідною складовою елемента складу кримінального правопорушення і, відповідно, юридичною підставою для притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили кримінально-протиправні діяння [13, с. 133].

З іншого боку ознаки суб'єктивної сторони виконують роль розмежувального критерію, за яким необхідно проводити розмежування між схожими формами протиправної поведінки, одні з яких містять ознаки кримінальних правопорушень (злочин або проступок), а інші – ознаки дисциплінарних проступків. Крім цього, зазначені ознаки дозволяють захистити від необґрунтованого обвинувачення суб'єктів за ті діяння, які не охоплюються їх свідомістю і волею [14, с. 79].

Вітчизняні науковці цілком логічно відстоюють позицію про неможливість вивчення дій або бездіяльності людини з відривом від її внутрішніх, суб'єктивних чинників, оскільки саме поняття «діяння» означає певну поведінку особи, зумовлену її свідомістю та волею [2, с. 5], а при вчиненні кримінально-протиправного діяння – ваволею та ілюзією [3, с. 296].

Звичайно юридичні ознаки суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення тісно пов'язані між собою і відіграють важливу роль при його кваліфікації. При цьому варто врахувати, що їх зміст і значення для кожного конкретного складу кримінального правопорушення є різним [15, с. 480]. Однією з передумов суворого дотримання законності в кримінальному судочинстві є послідовне і неухильне здійснення принципу відповідальності тільки за наявності вини [4, с. 39-41]. Встановлення вини при розгляді кримінальних справ – найбільш складне завдання, оскільки правильна кваліфікація кримінальних правопорушень залежить від суб'єктивної сторони як складової ознак їх складу в цілому [16, с. 215].

У кримінальному праві проблема вини нерозривно пов'язана із кримінальним правопорушенням і відповідальністю, а тому має важливе значен-

ня до тих пір, поки кримінальні правопорушення будуть вчинятись. До того ж часу не втратить своєї актуальності і вчення про вину як складова частина теорії кримінального права [17, с. 228].

Тому, спочатку варто звернути увагу на вину, як ознаку суб'єктивної сторони досліджуваного кримінального правопорушення, що вчиняється персоналом відділу контролю за виконання судових рішень установи виконання покарань ДКВС України, а потім розглянемо питання вини за умов застосування до персоналу відділу контролю за виконання судових рішень установи виконання покарань ДКВС України заходів кримінально-правового характеру за невиконання судових рішень щодо засуджених в Україні [18, с. 2165].

Законодавчо закріплене у ст. 23 КК України поняття вини як психічного ставлення особи до вчинюваного діяння та його наслідків, конкретизується у ст. 24 («Умисел і його види») та ст. 25 («Необережність та її види») КК України [5].

З цього приводу український учений В.А. Ломако відштовхуючись від законодавчого визначення вини, наголошує, що вина особи – це основна, обов'язкова ознака будь-якого складу кримінального правопорушення, вона визначає саму наявність суб'єктивної сторони і значною мірою її зміст. Відсутність вини виключає суб'єктивну сторону і тим самим склад кримінального правопорушення [6, с. 161].

Будучи юридичним поняттям, вина має цілком конкретний психологічний зміст, межі якого стосовно окремих форм вини визначені в законі. Складовими елементами, що утворюють зміст вини, є свідомість і воля, і ніякі інші компоненти законодавцем сюди не включаються [12, с. 137].

Зміст вини традиційно з'ясовується шляхом аналізу її інтелектуальної та вольової ознак. Інтелектуальна ознака вини характеризується усвідомленням особою суспільно небезпечного характеру власної поведінки та передбачення суспільно небезпечних наслідків свого діяння. Також варто зауважити що вина охоплює й розуміння об'єкта кримінального правопорушення, об'єктивної сторони (включаючи час, місце, обстановку, спосіб тощо).

Оскільки досліджуваний склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 382 КК України, є формальними, український учений В. Бурдін вважає за необхідне встановити не тільки психічне ставлення суб'єкта кримінального правопорушення до діяння, а також і суспільно небезпечний його характер та передбачити значення його наслідків, у зв'язку з чим, за словами поіменованого автора, треба усвідомлювати значення і фактичний характер цього діяння (його фізичних властивостей) [7, с. 357].

У разі невиконання судового рішення персоналом відділу контролю за виконання судових

рішень установи виконання покарань ДКВС України дана особа має усвідомлювати фактичний характер свого діяння, оскільки розуміє що за неналежне його виконання вона може бути притягнута до дисциплінарної або кримінальної відповідальності [14, с. 77].

Ми вважаємо, що таке усвідомлення працівником відділу контролю за виконання судових рішень установи виконання покарань ДКВС України формується на основі службових обов'язків, на підставі набутих нею професійних знань та компетенцій, у розумінні щодо належного виконання судових рішень щодо засуджених в Україні. В такому разі свідомістю винного охоплюються фактичні обставини, що відносяться до:

а) об'єкта кримінального правопорушення – працівник відділу контролю за виконання судових рішень установи виконання покарань ДКВС України усвідомлює, розуміє, що при виконанні судових рішень є певні відносини, що є визначений порядок його виконання, є засуджений (група засуджених), на користь яких необхідно виконати судові рішення, що є інші особи, які також залучені до виконання цього рішення і не можуть його виконати через її бездіяльність;

б) предмета кримінального правопорушення – працівник відділу контролю за виконання судових рішень установи виконання покарань ДКВС України усвідомлює, що він не виконує судові рішення;

в) об'єктивної сторони кримінального правопорушення – працівник відділу контролю за виконання судових рішень установи виконання покарань ДКВС України не виконує покладених на нього обов'язків, не виконує конкретної дії, хоча знає про необхідність її виконання і може її виконати, знає про строки виконання та може оцінити результат своєї бездіяльності – невиконання рішення;

г) суб'єкта кримінального правопорушення – працівник відділу контролю за виконання судових рішень установи виконання покарань ДКВС України усвідомлює, що саме він (вона), а не інша службова особа має виконати судові рішення щодо засуджених в місцях позбавлення волі ДКВС України. Таке усвідомлення ґрунтується суб'єктом кримінального правопорушення на його посадових обов'язках, на необхідності виконання правомірних вказівок керівника виправної колонії ДКВС України, Департаменту з питань виконання покарань або звернення іншої службової особи Міністерства юстиції України.

Отже, працівник відділу контролю за виконання судових рішень установи виконання покарань ДКВС України розуміє суспільну значимість своїх дій, а також усвідомлює причинно-наслідкову залежність між своєю бездіяльністю та результатом такої бездіяльності – невиконанням судового

рішенням щодо засуджених, що призводить до порушення службової дисципліни.

Таке усвідомлення працівником відділу контролю за виконання судових рішень установи виконання покарань ДКВС України передбачає не лише загальний характер бездіяльності, воно є конкретним – особа знає, які дії вона має виконати, розуміє порядок їх виконання, і має реальну можливість до такого виконання, але свідомо це ігнорує [11, с. 43].

Зважаючи на те, працівник відділу контролю за виконання судових рішень установи виконання покарань ДКВС України свідомо порушує свої професійні обов'язки (не виконує їх), ігнорує службові інтереси, свідомо порушує нормативно визначені правила поведінки, можна зробити висновок, що суб'єкт невиконання судових рішень щодо засуджених усвідомлює протиправність свого діяння.

Водночас у разі, коли працівник відділу контролю за виконання судових рішень установи виконання покарань ДКВС України умисно не виконує судове і при цьому не розуміє або не знає про заборону таких діянь правовими нормами, він може не усвідомлювати протиправність своєї бездіяльності. Але від цього його дії не перестають бути кримінально-протиправними.

Більше того, коли невиконання судового рішення щодо засуджених в місцях позбавлення волі ДКВС України сталося через те, що працівник відділу контролю за виконання судових рішень установи виконання покарань ДКВС України не знав, що саме він має виконувати ту чи іншу дію, наприклад своєчас подання матеріалів на умовно – дострокове звільнення засудженого або своєчасне звільнення від відбування засудженого покарання, видається, що за таких умов відсутня протиправність бездіяльності, адже відсутня інтелектуальна ознака умислу, а відповідно і сам умисел відсутній [10, с. 133].

Оскільки досліджуваний склад кримінального правопорушення є формальним, то для визначення вольового елементу потрібно встановити, що працівник відділу контролю за виконання судових рішень установи виконання покарань ДКВС України бажав не виконувати судове рішення щодо засудженого і хотів, щоб воно так і залишилось невиконаним, хоча при цьому він зобов'язаний його виконати [18, с. 164].

В процесі проведеного дослідження нами було встановлено випадки, коли виключається кримінальна відповідальність працівника відділу контролю за виконання судових рішень установи виконання покарань ДКВС України за невиконання судового рішення щодо засуджених в Україні:

– якщо невиконання судового рішення щодо засуджених сталося поза межами повноважень і службових обов'язків працівника (наприклад коли працівник був у відпустці);

– коли невиконання судового рішення щодо засуджених сталося в результаті обставин, яким не можна було запобігти (наприклад, в умовах правового режиму воєнного стану). Хоча у справі «Півень проти України» ЄСПЛ зазначив, що невиконання судового рішення не може бути виправданим внаслідок недоліків законодавства, які унеможливають його виконання [8].

Наступними ознаками суб'єктивної сторони невиконання судових рішень щодо засуджених, які відбувають покарання у кримінально-виконавчих установах ДКВС України є мотив та мета таких дій. Такі ознаки є факультативними, але все ж таки вони мають певне кримінально-правове значення, оскільки можуть свідчити про відповідний ступінь суспільної небезпеки діяння і тому повинні враховуватися при індивідуалізації покарання. У зв'язку з цим також необхідно зосередити окрему увагу на мотиві і меті невиконання судових рішень щодо засуджених в Україні.

У сучасній кримінально-правовій літературі на відміну від вини, мотив вважається факультативною ознакою складу кримінального правопорушення. У залежності від законодавчого опису суб'єктивної сторони мотив може виступати в різній ролі – як обов'язкова кваліфікуюча ознака, в якості пом'якшуючої обставини або обставини, яка обтяжує покарання.

Дослідження мотиву кримінального правопорушення передбаченого ст. 382 КК України «Невиконання судового рішення» задля юридичної оцінки діяння є настільки важливим, що за твердженням українського ученого М.Й. Коржанського, поки невідомий мотив діяння, ми не знаємо і не можемо сказати, що саме особа вчинила [9, с. 122]. Новий КК України 2001 року вирізняє такі мотиви: корисливі, хуліганські, мотиви явної неповаги до суспільства, особисті мотиви, особисту заінтересованість тощо [17, с. 227].

Отже, вищевикладене показує, що мотив невиконання судових рішень щодо засуджених в Україні – це вчинення працівником відділу контролю за виконання судових рішень установи виконання покарань ДКВС України діяння, що знаходить своє вираження у невиконанні ним своїх службових обов'язків належним чином. В якості таких мотивів можуть виступати особисті відносини, інтереси по службі, корупційні діяння тощо.

Із мотивом кримінального правопорушення вчиненого працівником відділу контролю за виконання судових рішень установи виконання покарань ДКВС України також нерозривно пов'язана мета, своєрідним відображенням якої виступає об'єктивна спрямованість на укримінально-протиправне діяння. Такою метою може бути, наприклад, небажання працівника відділу контролю

за виконання судових рішень установи виконання покарань ДКВС України приходиться на роботу у вихідний день, або залишатися на роботі після робочого дня та ін.

Висновки. Узагальнюючи вищевикладене у даній статті робимо висновок, що суб'єктивна сторона невиконання судового рішення щодо засуджених в Україні працівником відділу контролю за виконання судових рішень установи виконання покарань ДКВС України характеризується виною у формі прямого умислу. Працівник усвідомлює суспільну небезпечність вчиненого ним діяння, усвідомлює, що він не виконує судове рішення, порушує свої службові повноваження, і бажає, щоб рішення залишилось невиконаним (вольовий елемент).

Література

1. Грищук В.К. Кримінальне право України: Загальна частина: навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. К.: Видавничий дім «Ін Юре». 2006. 568 с.
2. Ярмиш Н.М. Дії як ознаки суб'єктивної сторони кримінального правопорушення (проблеми психологічної характеристики). Х.: Основа, 1999. – 142 с.
3. Костенко О.М. Культура і закон – у протидії злу: монографія. К.: Атіка, 2008. – 352 с.
4. Козаченко О. Застосування інших кримінально-правових заходів як альтернатива кримінальної відповідальності юридичних осіб / Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 2. – С. 39-41.
5. Кримінальний кодекс України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
6. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / за ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 3-є вид., перероб. і доп. К.: Юрінком Інтер, 2007. 496 с.
7. Бурдін В. Зміст вини: проблема співвідношення інтелектуальних та вольових аспектів / Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2012. Вип. 56. С. 355–365.
8. Рішення ЄСПЛ у справі Півень проти України від 29 червня 2004 року [Електронний ресурс]. Офіційний сайт Верховної Ради України. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_222
9. Коржанський М.Й. Кримінальне право України. Частина Загальна: курс лекцій. К., 1996. 333 с.
10. Свиначенко Ю.П. Шкута О.О. Нормативно-правове регулювання взаємодії оперативних підрозділів з органами дізнання та досудового слідства. Правові новели № 22 Т. 3/2024 С. 131-136. http://legalnovels.in.ua/journal/22-3_2024/23.pdf
11. Свиначенко Ю.П. Шкута О.О. Особливості взаємодії оперативних підрозділів з органами дізнання та досудового слідства. Держава та регіони. Серія: Право, 2024 р., № 1 (83) том 2 С. 42-46. http://law.stateandregions.zp.ua/archive/1-2_2024/9.pdf
12. Шкута О.О. Громадський контроль за дотриманням прав засуджених до позбавлення волі. Юридичний бюлетень. 2023. № 28. С. 135–139. <https://dspace.oduvs.edu.ua/bitstreams/85b6ebb0-f3f5-4b94-a1df-a1e565e72b66/download>
13. Шкута О.О. Загальнотеоретичні аспекти криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція». 2021. № 49. – С. 132–135. <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc49/30.pdf>
14. Шкута О.О. Проблема доведення суб'єктивної сторони вчинення засудженим у місцях несвободи насильницького злочину. Юридичний вісник: наук. журн. – Одеса, ОДУВС, 2020. – Вип. 1. С. 77-84 <http://dspace.onua.edu.ua/items/c7ba8084-f421-423a-90a4-e4ced96abaff>
15. Шкута О. О. Суб'єктивна сторона насильницького злочину, вчиненого в місцях несвободи. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: зимові диспути: матеріали між нар. наук. практи. інтернет конф. 6-7 лютого 2020. Дніпро, 2020. Т.3. 530с (479-482) «WayScience».*
16. Шкута О.О. Участь громадськості у виправленні і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі. Південноукраїнський правничий часопис. 2023. Випуск 1/2023. С. 213–216. <https://dspace.oduvs.edu.ua/items/95b82950-23e6-475d-8ca0-8666ca13647d>
17. Шкута О.О., Пренько Я.О. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням в місцях несвободи. Юридичний бюлетень. 2022. № 26. (3)– С. 223–233. http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2022/26/26_2022.pdf
18. Шкута О.О., Устюжанінова О.Т. Методологічні засади Функціонування державної кримінально-виконавчої служби України. Юридичний бюлетень : наук. журн. – Одеса, ОДУВС, 2019. – Вип. 10 (10). С. 163-169 http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2019/10_2019/24.pdf